

Témák Kovács Máté életművét kutatni szándékozóknak

A kutatót segítik a kuratórium honlapján található biobibliográfiák (<http://kovacsmatealapitvany.hu/publikaciok>): Nagyné Kiss Mária: Kovács Máté szakirodalmi munkássága és a róla szóló irodalom. = Kovács Máté emlékkönyv. Bp. 1983. 217-261. p.; Fehér Anita: Kovács Máté szakirodalmi... = A jövő a múlt egységére épül. Emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. Debrecen, 2007. 217-233. p. Balázs Dorina: Kovács Máté szakirodalmi... 2007-2014-ig.

Kovács Máté elemi és középiskolai korszaka viszonylag feltárt, ami nem jelenti, hogy nincs már kutatni való akár Hajdúszoboszlón, akár debreceni középiskolás koráról. Így például az, hogy érettségiig miért nem volt jó tanuló? Esetleg dolgoznia kellett? Stb.

Egyetemi időszaka is viszonylag ismert, de Hankiss Jánoshoz való viszonya, szakdolgozatai, egyetemi évei alatt elnyert ösztöndíjai talán további vizsgálattal hozhatnak új eredményeket.

A középiskolai tanári pályáját 1931-ben Nyíregyházán kezdte, majd 1935 elejétől Debrecenben folytatta. A lényegét ebből a korból is ismerjük, de talán további részletek feltárhatók. Mindenekelőtt abban a témában, hogy már ekkor vállalt közművelődési-közéleti feladatokat is.

Ebből is fakadhatott, hogy 1933 nyarán a debreceni Nyári Egyetem titkára lett. Két esztendő múlva már ő volt a Nyári Egyetem főtitkára, és 1942-ig töltötte be ezt a tisztséget. Ez a korszaka és tevékenysége alapos feltárássra vár. Némedi Lajos professzor szerint a Nyári Egyetem „felkészítette a háború utáni évtizedekre, veleszületett képességeit továbbfejlesztette [...] szervező képessége, szorgalma, következetessége, munkabírása, emberséges szigora itt fejlődött ki.”

Városa kulturális életének később más fórumokon is tevékeny részese lett. A negyvenes évek elején a Csokonai Kör örökös tagja, egyúttal az Ady Társaság választmányában is helyet kapott. Bekapcsolódott a Magyar Népművelők Társaságának munkájába, recenziókat adott a Magyar Lélek c. folyóiratnak. 1939-ben két írása is megjelent az Országépítés c. orgánumban. Erre a két cikkre kevés figyelmet fordított eddig a kutatás.

Kovács Máté rövidre szabott irodalmi tevékenységét értékelő kutató, Kovács Béla Lóránt megállapítása szerint „könyvtártudományi ténykedése szervesen következik irodalmár pályakezdéséből.” Az érdekes gondolatnak érdemes lenne utánajárni és kifejteni.

A vallás-és közoktatásügyi minisztérium 1942. december 17-én kelt rendeletével 1943. január 1-jei hatállyal Kovács Mátét a debreceni tankerületi főigazgatósághoz osztotta be szakelőadói teendőik ellátására. 1943. július 1-jétől az Országos Közoktatási Tanács, az egyik legfontosabb irányító szerv ügyvezető igazgatója lett. E korszak vizsgálata is hozhat érdekes újdonságokat.

1945-ben az Országos Közoktatási Tanács működését május 15-ével beszüntették, Kovács Mátét a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba osztották be. Július elején Teleki Géza megbízta az akkor felállított nevelési ügyosztály vezetésével. 1946. február 1-én a tárca vezetője által irányított elnöki ügyosztály élére került, az egyik politikai államtitkári posztra 1947. április 14-én nevezték ki. 1949. április 11-én a köztársasági elnök „saját kérésére” felmentette politikai államtitkári tisztségéből. Kovács Máténak ez a korszaka is a feltártabbak közé tartozik, de talán itt is tárhatók fel újabb és fontos részletek.

Pogány György alapos, kéziratokra (mindenekelőtt az OSZK-béli Kovács Máté-hagyatékra) támaszkodó tanulmányban részletezte a Magyar Enciklopédia főszerkesztői tevékenységét. Az MTA levéltárát azonban nem használta, így továbbra sem teljes a téma feltárása. Az Enciklopédia Kovács Máté életművének talán legnagyobb torzón maradt része, erőfeszítései mégsem voltak hiába valók, hiszen ezen közben lerakta az alapjait a szaklexikonoknak. Van tehát kutatási lehetőség ebben a témakörben.

Kovács Máté professzori és tanszékvezetői korszaka (1956-1972) a legjobban feltártak közé tartozik, még sem mondható el, hogy már lezárhatjuk. Eredménytelen volt egy azóta elfeledett törekvése. Kovács Máté az 1950-es évek végétől szorgalmazta, hogy a könyvtárosképzés keretében képezzék a felsőfokú szakembereket általában a könyves kultúra szakterületei, mindenekelőtt a könyv- és lapkiadás, -terjesztés számára is. Nagyvonalú elképzelését tanszéke sem támogatta. Ugyanígy elhalt ötlete volt, hogy a népművelők, könyvtárosok szerkesztők, könyvterjesztők, levéltárosok stb. nem tanár szakos szakembereit külön (mintegy kommunikációs) karon képezhetnék – külföldi mintára. A tanszéki-egyetemi irattár-levéltárban kutatva új eredményeket remélhetünk.

Nem voltak nyugalmasak az 1960-as évek. A könyvtár, levéltár, népművelés stb. szakot 1967-ben C szakká minősítették, a szakokat az 1949-es szintre vetve vissza. Kovács Máté előbb a B szakért harcolt, majd ennek elérése után az 1967 előtti állapot helyreállításáért. Az 1971-72-es tanévig tartó négyéves vesszőfutás következményei, hatása külön tanulmányt érdemelnek.

Az intermezzo és az 1970-es közművelődési, majd könyvtárügyi konferenciák után az 1970-es évek Fülöp Géza közlése szerint több jóval kecsegtettek, így esély volt az intézetté alakulásra, amely magában foglalta volna a továbbképzés mellett a képzés valamennyi szintjének egységbe foglalását. Kovács Máté halála sok tervet megakadályozott. Érdemes lenne ezeket feltárni.

Kovács Mátét a hatvanas évek második felében erősen foglalkoztatta az olvasásszociológia, ahogy nevezte: az olvasásvizsgálatok. Kovács Mátét akár tekinthetjük az akkortájt fellendülő kutatások szellemi atyjának. Ennek részletei tisztázásra várnak.

Tevékeny, többnyire vezető szerepet vállalt a könyvtárügy más szakmai fórumain, színterein, továbbá a közélet egyéb területein is. Elnöke a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat országos irodalmi választmányának, tagja a Magyar UNESCO Bizottságnak; ez utóbbi tisztségében sokat tett az Olvasó Népert és a honismereti mozgalom kiterjesztéséért, valamint a helytörténetírás megalapozásáért. Tagja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti és Bibliográfiai Bizottságának, elnöke a Magyar Bibliofil Társaságnak (1962-67). E tevékenységei is kutatásra várnak.

A magyar könyvtárügy legmagasabb szintű szakmai szervezete volt az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács. Sajnos az OKDT iratanyaga nem tudni hol lappanghat, de szerencsére a Kovács Máté-hagyatékban rengeteg dokumentum fennmaradt. Kovács Máté OK(D)T-beli munkássága feltárásra vár.

Z. Karvalics László Kovács Máté helyét a „humán információtudomány” hazai előzményei között jelölte ki, aki erősen emlékeztette e témakör klasszikusának, Hajnal Istvánnak a kifejezőmódjára, szóhasználatára és gondolati mélységére. Z. Karvalics nem bizonyított, célirányos kutatásnak kell ezt igazolnia vagy cáfolnia. Z. Karvalics azt is állította, hogy Kovács Máté az 1958-as művelődéspolitikai irányelvek „szövegezésének egyik kulcsfigurája volt”, s ugyancsak megfontolásra méltó az a megtoldása, hogy „boldogabb időkben akár örököse és folytatója lehetett volna Kármán, Eötvös, Trefort, Klebelsberg vagy

Magyary Zoltán nevével fémjelzett szakpolitikai kurzusoknak.” Így ezek is kutatási témák lehetnek.

Tóth Gyula egy műhelybeszélgetésen feltette a kérdést: iskolateremtő volt-e Kovács Máté és mennyiben. Óvatosan úgy válaszolt, hogy a bibliológiával nem, de gondolkodásának számos elemét tovább vitték tanítványai. A témát nem tárta fel, így ez is vállalkozó kutatóra vár.

Bényei Miklós figyelmeztetett, hogy „Kovács Máté életútjának [...] értékelő feltárásával még adósak vagyunk”, Vajda Kornél szerint a róla szóló eddigi írások szinte csak érdemeit sorolták. Pedig tudjuk, hogy tevékenységét viták kísérték, számos ellenlábasa volt, számos támadás érte. Ennek felmutatásával még adósak vagyunk. Úgy látszik, hogy a volt tanítványok erre a feladatra alkalmatlanok, fiatalabbakra vár ez is.